

www.dereta.rs

Библиотека
ПОСЕБНА ИЗДАЊА

Уредник
Александар Шурбатовић

Јасмина Ахметагић

Књига о Камију

ПОЕТИКА МЕРЕ

Београд
2017.
ДЕРЕТА

„Велика храброст је опет у томе да се очи држе отворене
и пред светлошћу и пред смрћу.”

(Наличје и лице)

УВОДНА БЕЛЕШКА

Најуспелија дела Албера Камија (1913–1960), у његовом разноврсном опусу, сачињеном од романа, прича, есеја и драма, задају снажан ударац тежњи за свеобухватношћу и заокруженошћу тумачења. Зато и јесу посебан изазов и централни предмет ове књиге, написане у намери да се неки проблеми први пут осветле и нека питања поставе на другачији начин, а Камијево дело посматра у сагласју са пишчевим уверењем: „Ја особно не вјерујем у издвојене књиге. Чини ми се да дјела неких писаца творе цјелину у којој једно дјело освјетљава друго, а сва су окренута једна према другима.” (Самус 1976b: 171).

Романи *Пад* и *Први човек*, збирка прича *Изгнанство и краљевство*, драма *Праведници* и есеј *Побуњени човек*, тумачени су овде из перспективе конкретног проблема, одабраног тако да омогући осветљавање магистралних питања Камијеве поетике – једино је *Странац* анализиран у потпуности. Како нам је намера била да маркирамо битне тачке пишчевог поетичког и филозофског кретања, Камијева дела немају овде једнак статус: *Први човек* је тек један од знакова на том путу, а *Странац* фундаментално остварење, не само по својој вредности него и по томе што је израз једног дефинисаног и оствареног

погледа на свет до којег је писац доспео и од којег је даље у свом делу могао поћи. То утиче на специфичну композицију књиге: са сваким поглављем анализа се развија, али се и враћа уназад да би се нешто што је већ казано допунило или из другог угла сагледало. Такав приступ подразумева да се сваки од текстова довршава тек са књигом у целини, а лишио нас је понављања и омогућио језгровитост до које нам је веома стало.

Она је намењена читаоцима који већ имају опсежна знања о Камију, јер није из реда прегледних, поступних и методолошки образложених (што не значи и методолошки незаснованих), већ оних које подразумевају најпре то да је методологија инхерентно својство, видљиво у оквирима саме књиге и када није додатно описивано. Потом и чињеницу да о *Првом човеку* готово и није писано, да су *Праведницима* посвећена укупно два текста, оба у последњој деценији века, а да о изузетној збирци прича *Изгнанство и краљевство* никада није написана ниједна реч у српској књижевности. О њима се овде говори на фону бројних текстова написаних у Европи, без посебних осврта на одсуство критичко-теоријске рецепције на нашем простору.

Књига о једном класику увек настаје на темељу жеље да се напише и открије оно што њен аутор сматра још ненаписаним и неоткривеним, на основу увида у доступну литературу и, разуме се, промишљања самог дела, а притом може да прати један од бар два могућа пута. Први је да своје анализе испише објашњавајући све путање којим се његова мисао кретала и развијала и да том приликом понови много тога што се о аутору већ зна. Други је, и тај је изабран овде, проблематизовање важних питања из њих самих, било да су она раније постављана (па тада уз неизбежан дијалог са ауторима који су то чинили пре њега), било да се први пут постављају

(проблем времена у *Паду* и простора у *Изгнанству и краљевству*, концепт личне вредности), продубљују (утицај источњачке филозофије, поетика ћутања и тишине) или у новом контексту сагледавају: значење и смисао побуне.

Читалац са хоризонтом очекивања да једна критичко-теоријска књига треба да се држи првог пута, биће збуњен текстом који говори о односу Албера Камија и Данила Киша, односно мотивацијом да се такав текст нађе у оквирима књиге. Онај који таква очекивања нема, разумеће да се овим текстом остварују два циља која нису независна. Кроз компаративну тему, чији значај не треба ни објашњавати, остварује се и други циљ: елаборација Камијевог разумевања побуне и револуције, те другачије вредновање *Побуњеног човека* од оног са којим се у литератури сусрећемо. Поштовање строгих методолошких начела можда би подразумевало да се од тога начине два, па и три текста, за различите прилике. Интелектуално самопоштовање пак од тога гради један текст.

Да се ишло првим путем, ова би књига била готово двапут дужа. То што није, може бити схваћено као њена врлина или као мана, што се оставља на процену сваком поједином читаоцу. Са интерпретацијама других аутора, које су укључене само на оним местима у којима их наша тема призива, не полемише се у целини, нити се промишљају њихови домети, јер то није предмет ове књиге. Исто тако, оно о чему се могао написати посебан рад – постколонијална читања Камијевог дела или Камијев однос према Алжирском рату за независност – добило је додатни простор у фуснотама, пошто се на одговарајућем месту (пре свега у тексту о *Изгнанству и краљевству*) откривало оно што је у вези са том темом карактеристично за самог писца. Мада смо на та питања одговорили у складу са целокупним нашим сазнањем и онолико колико је за ову

књигу важно, такав приступ јасно открива наше вредновање постколонијалних читања када је о Камијевом делу реч.

Највреднијим Камијевим делима, која су предмет ове књиге, приступало се из различитих углова. Настојали смо да осветлимо оно што његов опус чини новим, другачијим и посебним у своме времену, али и претечом многих каснијих поетика, као и онај разлог због којег читање *Страница* постаје догађај у читаочевом животу, руковођени Камијевим исказом из *Мита о Сизифу*, а по нашем мишљењу најдубљим методолошким упутством: „Не објашњавају се све ствари једном, већ свим стварима.”

Оно што је сигурно, то је да је овакав пут високо ризичан: вредност књиге расте са пажљивошћу евентуалног читаоца и расипа се пред небрижљивим оком, што је чини изузетно ративом. Али то није судбина само ове књиге.

„Пошто је био слободан дух, Ниче је знао да слобода духа није удобност, већ слобода коју хоћемо и коју тек понекад добијамо исцрпљујућом борбом. Знао је да кад хоћемо да се држимо изнад закона постоји велики ризик да ћемо се спустити испод тог закона.”

(Побуњени човек)

СТРАНАЦ

Странац (1942) је кратак роман исприповедан у првом лицу од стране главног јунака Мерсоа. Упркос великој стилској и синтаксичкој једноставности, чињеници да протагониста, његови односи са другима и сама фабула остављају утисак рудиментарности, на питање о јунаковој кривици за злочин који је починио одговара се на различите начине више од пола века.

Роман има два дела: први се састоји од низа чињеница које јунак исписује од мајчине сахране до убиства на плажи, које је починио две недеље касније; други обухвата истрагу и судски процес, чији је исход осуда јунака на смрт. Ако у првом делу Мерсо приповеда о збивањима хронолошки, онако како их сам види, у другом су догађаји мозаички разломљени кроз истражни и судски процес, те их јунак представља кроз значења која му долазе од других. Истрага и суђење нису само велика тема овог романа, већ и мотивација поновног приповедања о збивањима о којима смо већ читали у првом делу, због чега се

и суђење, а посредством суђења и невиност и кривица могу узимати и у дословном и у симболичком значењу.

Читалац је у прилици да упоређује приповедачев извештај о убиству са извештајем о суђењу, који доносе две различите верзије приче о истом догађају. Из јунакове сазнајемо да је убиство почињено без предумишљаја – на суду се закључује другачије. Структуром романа пажња се усмерава на наративну страну и побуђује се читаочев емотивни ангажман. Да је Мерсо имао прилику да целокупан поредак збивања изнесе на суду, и даље би био одговоран за злочин, али би бар постојала прилика да његов чин буде схваћен као убиство без предумишљаја и да резултира другачијом казном. Међутим, на суду се од починиоца не тражи хронолошка наративна, већ одговори на питања, а јунакова неспособност да одговори на било које питање које укључује емоције, мотивације, доживљаје и вредности, ради против њега и ствара снажан утисак његове енигматичности. И читалац је у хронолошком следу збивања првог дела романа био принуђен да размишља о јунаковим мотивима и укључи се у процес суђења. Ипак, читалац има утисак да је сведок злочина, а не тек приповедачеве наративне приче о томе: такав утисак створио је Ками избором приповедања у презенту.

Поглавља првог дела романа организована су као низ садашњих тренутака, иако Мерсо приповеда прошлу причу. То је мотивисано јунаковим начином живота и уобичајеним начином сегментирања времена: његовом фокусираношћу на садашњост и блиску будућност. На основу смене глаголских времена, али и својстава карактера како се очитују у два дела романа, Мерсоову причу доживљавамо као да је писана из затвора, ретроспективно, иако се у роману не разрешава приповедачка позиција и већ је почетак романа уобличен као

актуелни тренутак: „Данас је мама умрла. А можда и јуче, не знам.” (Ками 2007а: 93). Мерсо потом путује у старачки дом у Маренгу, али његово приповедање карактерише смена презенте и перфекта: „Пошао сам аутобусом у два сата. Била је велика врућина (...) Сећам се да сам у једном тренутку отворио очи (...) Остало ми је још неколико слика везаних за тај дан (...) Данас сам много радио у канцеларији.” (Ками 2007а: 93, 98, 101, 106).

„Тумачи *Страница* често покушавају да буду бољи адвокати од Мерсоовог браниоца на суду и да докажу његову невиност, не примећујући да су заведени Камијевим тумачењем власти тог романа и приповедачком вештином која чак и пажљивог читаоца може да наведе да брани и оправдава нешто што се не може бранити и оправдати. Одузимање живота другоме не само што је неодбрањиво са било ког етичког становишта, него се не може оправдати ни са становишта нихилистичког индивидуализма или, како га Ками назива, апсурда.” (Милутиновић 2006: 200).

Овај тумач је скренуо пажњу и на иронијско Мерсоово приказивање истражног судије и тужиоца као на пишево средство прикривања да је убиство неприхватљиво не само са становишта хришћанског већ и сваког другог погледа на свет (Милутиновић 2006: 194). За нас је неупитно да Мерсо није невин. Међутим, из његове кривице не произилази невиност судија, који на убиство без предумишљаја одговарају смртном казном. На суду се на основу интерпретације Мерсоовог карактера закључује да је убиство почињено с предумишљајем: јунак изазива згражање као особа која није жалила за мајком и која не верује у Бога. Одсуство жаљења доказује се његовим понашањем на сахрани и наредног дана, када је, отишавши на купање и у биоскоп, где је гледао смешан Фернанделов

филм, започео љубавну везу са Маријом Кордоне. У покушају да објасни убиство суд се више задржава на карактеру почиоца него на околностима злочина. Мерсоови мотиви су посредно изведени из његовог одступања од друштвених норми понашања и зато судско објашњење његових мотива изневерава истину. Суђење Мерсоовим социјалним врлинама утиче на сам начин интерпретације злочина, па тиме и на казну, и узрокује снажан доживљај да је пресуда неправедна. Сугеришући да јунаков злочин делује много мањи пред злочином који над њим извршава друштво у име правде, Ками је довео у питање етичку основу правног система.

*

Странац никад није изашао из фокуса књижевних проучавалаца, а уз политичка и филозофска, те интердисциплинарна тумачења у покрету „Право и књижевност” (у оквиру којег је добио статус канонског дела), велики је број психоаналитичких интерпретација, иако се посредством психоанализе доспело до малог броја релевантних,¹ или пак сасвим ирелевантних, па чак и бесмислених закључака о роману.² Иако је Мерсоова необичност психолошка, не треба заборавити да је текст једини и апсолутни животни оквир јунака и да домишљања која се у тексту не могу проверити више говоре о тумачу него о његовом предмету. Уз то, психоаналитичким тумачењима се отима она димензија значења која се

1 Исправно примећује Брок да су тим путем неке епизоде објашњене, али основна порука није била ни примећена, а камоли схваћена (Brock 1993: 92).

2 На пример, тумачење пуцњева на плажи као симболичке ејакулације, какво је дао Џулијан Стем, објашњавајући Мерсоову потиснуту хомосексуалност (в. Brock 1993: 93).

односи на саме услове човековог постојања, а која и те како одређује Мерсоову судбину.

На арбитражност присутну у тумачењу *Страница* указао је, на свој начин, и сам Ками: „Закључак: друштву су потребни људи који плачу на погребу своје мајке; или пак никад нисмо осуђени за злочин како се сматра. Уосталом, ја видим још десет могућих закључака.” (Самус 1976а: 183). Па ипак је писац у предговору америчког издања *Страница* узео у обзир само један од њих: сваки човек који не плаче на мајчиној сахрани ризикује да буде осуђен на смрт. Ками тврди и да је јунак осуђен јер *не игра игру, одбија да лаже* (а лагати, објашњава писац, значи не само казати мање од онога што је истина, већ и рећи више од онога што је истина, а што људи свакодневно чине). За свог јунака каже да је *голи човек који пристаје да умре за истину* (Самус 2001: 28-29). Међутим, и овде се показује да се значење књижевног дела не исцрпљује откривањем пишчеве намере, да аутор није неприкосновени, већ тек један од тумача свога дела. Ни Мерсоова потпуна искреност, *готово непозната у нашем свету*, коју је истакао Ками, није неупитна. Тумачи су указивали на чињеницу да је јунак лажно сведочио (у полицији је потврдио да је Ремоново малтретирање девојке изазвано њеним понашањем), а констатујући да Мерсо ипак лаже, разликовали су се у утврђивању његових мотива. Тако можемо прочитати да јунак никад не лаже у своје име и о својим мотивима, да не лаже о својим осећањима, која су за њега *санкросанктна* (O'Brien 1970: 22), али и сасвим супротно – да он није сигуран у своја осећања (McCarthy 1982: 157), да није доспео до метанивоа свесности на коме се истина и лаж артикулишу (Solomon 1978: 144).

Ако је лаж само исказ супротан чињеници коју познајемо, а истина тој чињеници одговара, Мерсо је несумњиво искрен.

Па ипак су његови искази о себи неверодостојни, јер је његов однос са самим собом, не само са светом, изразито поједностављен. Погубном исходу процеса значајно доприноси сам јунак, који своје емоције не уме да вербализује, а не служи се репертоаром конвенционалних одговора (па само у том смислу *не лаже и не игра игру*). Пре свега, замишљен као јунак „с оне стране добра и зла”, који признаје само светост живота, он и не може страдати у име истине, нити одбијања да *игра игру*, него зато што је пропустио да осветли *игру у свету* и да према њој заузме неки однос.

Па ипак, сви тумачи знају више од онога што је Мерсо ка-зао о себи, али не стога што су то могли прочитати у *Миту о Сизифу*, или што су *учитавали* у роман властита значења, него зато што су били осетљиви на јунакове невербалне садржаје, који имају свој еквивалент у гестовима, полуизговореним реченицама и читавом обиљу сигнала, а присутни су у тексту. Они пак нису ни јединственог усмерења нити сведочанство о суштини његове „личности”.³

Већ наслов упозорава на јунакову страност у свету, а његовом отуђењу од грађанских вредности, па и побуни против њих, посвећено је доста пажње у студијама о овом роману. Међутим, видећемо да је Мерсоово отуђење двоструки процес: он је лишен представе о животу у којем кључну улогу има узајамност са значајним другим особама. С друге стране, и за његов случај много битније, јесте његово отуђење од самога себе.

Мерсоов живот тече прилично монотono – одласци у канцеларију, ручак код Селеста, недељне вечери на балкону,

³ Иако у књижевности говоримо о ликовима а не о личностима, знаци навода на овом месту имају, показаћемо у даљем тексту, и други смисао: Ками је антиесенцијалиста *par excellence*.

САДРЖАЈ

УВОДНА БЕЛЕШКА	7
СТРАНАЦ	11
Право и правда	23
Безосећајно или невербално?	40
Жртва животне филозофије	52
Концепт личне вредности	57
ВРЕМЕ И МОДЕРНА ПАРАБОЛА: ПАД	75
ЋУТАЊЕ И ПОГЛЕД С БАЛКОНА У ПРОЗИ АЛБЕРА КАМИЈА	93
ХЕТЕРОТОПИЈЕ И ТЕЛЕСНО ЧИТАЊЕ ПРОСТОРА У ИЗГНАНСТВУ И КРАЉЕВСТВУ	115
АЛБЕР КАМИ И ДАНИЛО КИШ	141
Мит о Прометеју: Каљајев и Новски	145
Важност сведочења	156
РЕЧ НА КРАЈУ	161
ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА	163

Јасмина Ахметагић
КЊИГА О КАМИЈУ

За издавача
Дијана Дерета

Рецензенти
Проф. др Снежана Миливојевић Милић
Проф. др Радана Лукајић
Проф. др Зорица Бечановић Николић

Ликовно-графичка ојрема
Марина Славковић

Лектура и коректура
Снежана Палачковић

Прво ДЕРЕТИНО издање

ISBN 978-86-6457-123-4

Тираж
1000 примерака

Београд 2017.

Издавач / Штампан / Пласман
ДЕРЕТА доо
Владимира Роловића 94а, 11030 Београд
тел./факс: 011/ 23 99 077; 23 99 078

www.dereta.rs

Књижара ДЕРЕТА
Кнез Михаилова 46, тел.: 011/ 26 27 934, 30 33 503

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.133.1.09 Ками А.

АХМЕТАГИЋ, Јасмина, 1970 –

Књига о Камију : поетика мере / Јасмина Ахметагић.
– 1. Деретино изд. – Београд : Дерета, 2017 (Београд
: Дерета). – 169 str. ; 21 cm. – (Библиотека Посебна
издања / [Дерета])

Тираж 1.000. – Напомене и библиографске референце уз
текст. – Библиографија: стр. 163–169.

ISBN 978-86-6457-123-4

а) Ками, Алберт (1913–1960) – Поетика

COBISS.SR-ID 234793228